

Uzlaşma: Sosyal Politikanın Yok Ülkesi*

*“Her şeyden önce, uzlaşmaya varmayı öğrenmeliyiz.
'Evet' diyen pek çok kişi var, ama ruhlarının
derinliklerinde uzlaşma içinde değiller.
Başkalarımaysa fikirleri hiç sorulmuyor;
pek çok kişi ise, hiç gereği yokken uzlaşma içinde.
Bu nedendir ki uzlaşmaya varmayı öğrenmek, önemlidir.”
Brecht***

Ali Murat Özdemir***

Giriş

Uzlaşma terimi, neo-liberal sosyal politika açılımlarını “soldan” savunan, “her iki tarafın da ödünler vermesi” düsturu ile uzlaşmayı bilmeyenlere (uyumsuzlara) karşı sermayenin ve “uzlaşmayı bilenlerin” yanında yer alan kimseler tarafından öne sürüldüğü kadar; neo-liberal politika açılımlarını tam yerinden, sağdan savunanların da pek değer verdiği bir terimdir. Diğer yandan, işçi yanlısı iş hukuku pratiğinden gelenler, yine aynı cepheden sosyal politikacılar ve siyaset bilimciler, uzlaşıp uzlaşıp karşılarındakinden çok ama çok daha fazla kaybettiklerinden midir nedir, gerek Avrupa Birliği pratiğinde gerekse Türkiye özelinde, uzlaşma teriminin “yer değiştirdiğini”, anlam kaymasına uğradığını sezışsel olarak bilirler. Biz bu yazıda baskın söylemin “uzlaşma”sı ile büyük harfle “U” ile yazılan Uzlaşma arasında bir ayrım yapacağız. Bu ikincisi de bir başka söylemin “Uzlaşma”sı

* Gamze Yücesan-Özdemir ve Hürkan Çelebi'ye değerli katkılar için teşekkür borçluyum.

** Brecht'ten aktaran Esteva (2008:183-184).

*** Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

olacak muhakkak, ama açık, eleştiriye ve dönüşüme açık, gerçeklikle bağlantısını sınamaktan kaçınmayan bir başkasının. Elinizdeki yazıda ancak bu ikincisinin, büyük harfle “U” ile yazılan” Uzlaşmanın kabul edilebilir, savunulabilir bir şey olduğunu iddia edeceğiz.

Çalışma boyunca öncelikle uzlaşma teriminin burjuva versiyonlarını ele alacağız. Farklı versiyonlara burjuva etiketi takan şey, kullanılmaları ile ortaya çıkan etkiden mütevellittir. Aksi de geçerlidir öyleyse; iktidarın üretiminin ve kullanımının gerçekleştiği alanlarda proleterleşen çoklukların temsilini gerçekleştirme işlevinde müşterek olan tanımları, demokratik-proleter Uzlaşma başlığında toplamak mümkün olmalıdır. Öyleyse, açıktır ki, yazı boyunca uzlaşma teriminin farklı söylemlerin içerisinde edindiği farklı anlamlarla uğraşacağız. Bu bağlamda, ilk önce, küçük harf “u” ile “uzlaşmayı”, sermayenin tahayyülünü eşeleyeceğiz. Bu ilk basamak iki alt bölümden oluşuyor: Sözleşme ve kimlik. Ardından, ikinci basamakta, Uzlaşma gündeme gelecek: Bu ilk çalışma kapsamında Uzlaşma-olmayandan hareketle, Uzlaşmanın kendisine gitmeye çalışacağız; karşı-özdeşleşme tuzaklarına düşmemeye çalışarak, özdeşleşmeyi kırmaya çalışarak, terimin gizli kalmış, baskın olamayan anlamını tanıtmaya çalışacağız. Bu kapsamda küçük harfle “u” ile yazılan “uzlaşmanın” koşulları ve terimleri üzerinden yürütülen bir Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (5510) tartışmasının yetersizliklerini kısaca ele alacağız.

Küçük Harf “u” ile “uzlaşma”: Sermayenin Tahayyülü

Güler yüzlü bir kapitalizmin mümkünatı ve gerekliliği üzerine pek farklı metodolojiler içeren pek farklı teorik perspektiflerce pek çok şey yazıldı. Kapitalizmin güler yüzlü versiyonunun her şeye rağmen istenilirliği dışında ortak bir şeyleri olmayan post-yapısalcılardan, Durkheimci esintiler içeren cemaatçi (communitarian) yaklaşımlara; metodolojik bireycilikten, Marksist olmayan yapısalcılığa; bilinmezlikten, üretimin eşgüdümü sürecinde piyasanın vazgeçilmezliği üzerine neoklasik matematiksel ve de bilimsel izahata kadar, pek çok “açılım” geliştirildi. Sermaye cephesi farklı diskurlara ait farklı önerilerden buketler oluşturdu ve bu buketleri dönemsel ve mekânsal olarak yeniden ve yeniden “aranje” etti. Bu buketlerin çeşitliliğini göz ardı etmeksizin hemen hemen her buketin içerisinde bulunan çiçeklerin bir kısmını ele alacağız, küçük harf “u” ile yazılan uzlaşmanın içeriğini serimleyebilmek için.

Sözleşme: Sermayenin Tahayyülünde “uzlaşmanın” Hukuki Biçimi

Bu altbaşlık kapsamında, sözleşmelerde karşılıklı olarak içerilen edim yükümlerinin geçerliliği ve hukuki bağlayıcılığını tarafların özgür iradelerine

endeksleyen burjuva sözleşme ideolojisinin temel dayanaklarından bir kısmını inceleyeceğiz. Bunu yaparken önce kapitalizmi meşrulaştıran mitlerin ortak özelliği üzerine kısa bir saptama yapacağız. Mevcut “uzlaşma” mantığı kazındığında karşımıza çıkan ilk zemin bu mitolojik katmandır. İkinci olarak bu mitoloji üzerine geliştirilen “özürçü” yaklaşımlar içerisinde üretimin toplumsallığını kavramaya en yakın olanını, Durkheimci izleği, sözleşme ekseninde ele alacağız. Durkheimci izlek bize baskın söylemin “uzlaşma”sı ile büyük harfle “U” ile yazılan Uzlaşma arasındaki temel ayrımı vurgulayabilmek için bir kriter verecek.

Emekçi-kapitalist üreticiler toplumu ütopyası

Özürçülük “uzlaşmacılığın” hem önkoşulu hem de sonucudur. Bir şekilde “uzlaşacak” isek “uzlaşmanın” gerçekleştiği zemininin (ilgili toplumsal formasyonun düzeninin) “herşeye rağmen” kabul edilebilir bir yanı olması gerekir. Bu kabul edilebilirlik, “üretim ilişkileri ile girdiğimiz ilişkinin” resmedilmesi sürecinde tesis edilir. Bir başka deyişle, bir işçi kendi hikâyesini kendisine nasıl anlatmalıdır ki, koşulların ürettiği zorun çıplaklığına rağmen –ve bu koşullar nedeniyle- sözleşmede vücut bulan “uzlaşmanın” hükümlerini, kendi iradesinin bir ürünü olarak tatbik etsin, “uzlaşmanın” gereğini yerine getirsin.

Post-modern izlekler dışındaki söylem setleri içerisinde kapitalizmin özrü ifade edilmek gerektiğinde, küçük meta üreticiliği ekseninde geliştirilen mitlere gönderme yapılması bir zorunluluk gibi durmaktadır. Bilindiği üzere küçük meta üreticiliği üzerine geliştirilen mitoloji her birisi yalnız kendi işletmecilerinin emeğini işleyen küçük üretici birimler arasındaki eşgüdümü esas alır ve “teorisyeni” emek sömürüsü ile (işletmenin kendi işletmecilerinin dışındaki insanların emeğinin temellük edilebilmesi için gerekli ideolojik, iktisadi ve siyasi koşullarla) uğraşmak sıkıntısından kurtarır. Emekçi-kapitalist birimler arasındaki eşgüdümün modellenmesi üzerine kurulan anlatı daha sonra –istifler hiç bozulmaksızın- başka bir zemine aktarılır ve genişletilmiş yeniden üretimin (toplumsal artı-değerin temellükünün gerçekleştiği zeminin) zihinlerde yeniden inşası işleminde kullanılır. Bir başka deyişle, A durumu temsil eden sınırlı sayıdaki belirleyen üzerinden inşa edilen kurgu, farklılıklar gözetilmeksizin B durumuna uygulanır. Böylece kapitalistin zenginliği, “çalışırım, elmamı kızartırım” ya da “nazar etme n’olur, çalış senin de olur” diyen çalışkan esnafın zenginliği kadar kutsallaşır. Aynı izlekte yoksulların durumlarını izahta kullanılan “tembel”, “sadakacı” gibi terimler içerik kazanır. Latinler teolojik yazında sıkça kullanılan bu tartışma hilesine ignoratio elenchi diyorlar idi. Anlatılan, genel bir yer değiştirme stratejisidir ve pek çok örneği arasında en makbullah ve en fazla gönderme yapılanlarından bazıları Durkheimci formüllemelerde mevcuttur.

Adil sözleşme: Baskın söylemin “uzlaşma”sı ile büyük harfle “U” ile yazılan Uzlaşma arasındaki temel ayrımın su yüzüne çıktığı uğrak.

Sihirli “uzlaşma” teriminin beden bulduğu, bağlayıcılık kazandığı biçim hiç kuşkusuz ki sözleşmedir. “Toplumsal sözleşme”, “toplumsal uzlaşma”, “toplu sözleşme”, “prensipl anlaşması” gibi terimler de bu hukuki biçime gönderme ile anlaşılabilir terimlerdir.

Durkheimci teorinin alana kattığı nosyonlardan birisi Adil sözleşmedir. Durkheim’a (1997) göre, sözleşme bir toplumda üretici güçlerin harekete geçirilmesi sürecinde baskın eşgüdümleme biçimini bize verir. Durkheim, toplumlarda işbölümünün gelişmesi ile sözleşme biçimlerinin gelişmesi arasında bir rabita tesis eder (Durkheim, 1997). Ona göre aynı soy bağından olmayanları bir soy bağı hukukuna tabi kılan kan sözleşmesi (blood covenant) ve zaman içerisinde daha sonra çıkan, kutsal varlıkların tanıklığını içerip, akdi oluşturan kelimeleri sabitleyen “kutsal sözleşmeler” (solemn contract) modern öncesi sözleşme tiplerini oluşturur (Hunt, 1978). Günlük hayata ilişkin işlemleri içermesi nedeniyle kan sözleşmesine göre daha esnek olan kutsal sözleşme, yerini doğrusal gelişme sürecinde, modern tipte bir başka sözleşmeye, uzlaşımalsal/rızai sözleşmeye (consensual contract) bırakmıştır (Durkheim, 1958). Bu geçişte kutsal makam tarafından onaylanan kısım kaybolmuş, ancak anlaşmanın diğer tarafına verilen söz korunmuştur. Kaybolan kısım ile birlikte artan meta dolaşımı karşısında engele dönüşen ritüeller de ortadan kalkmış, burjuva hukukunun temel kategorisi, irade, önplana çıkmıştır. Ancak kaybolan kısım ile birlikte bağlayıcılık sorunu da ortaya çıkmıştır. Öyle ya, çarpılmayacak ya da bir çeşit cehennemde bedelini ödemeyecek iseniz, işinize gelmediğinde, sözünüzü neden tutasınız? Bu sorunun yanıtı ve yanıtın ikna ediciliği hayati önemi haizdir. Bu saptama ile uyumlu olarak, burjuva hukuk ideolojisinin azımsanmayacak bir üretim gerçekleştirdiği söylenebilir. Komuta kuramı, doğal hukuk yaklaşımı, tarihselci okul bunların arasında en önemlilerdendir.

Devletin ve devlet eliyle tatbik edilen şiddetinin rolüne ilişkin olarak her teorik açıklama girişiminin esaslı farklılıkları olmakla beraber, kutsal bir garantinin yokluğunda sözleşmenin ifasını kaçınılmazlık olarak sunabilmek için iradenin öne çıkarılması gerekliliği, bize ortak bir payda verir. Bir başka deyişle, hak süjesini borcun ifasına mecbur kılacak sebepler arasında irade önemli bir yer tutar. “Kendi rızan sonucu girdiğin borç ilişkisinden doğan borcu öde!” emri ancak uzlaşımalsal/rızai bir zeminde anlam kazanır. Aksinden söylenir ise, rızai sözleşmelerin etkin olduğu bir düzlemde (gelişmiş bir meta ekonomisinde) kimse “zorla imzalatılan sözleşmeye uy” gibi bir emrin meşruiyetini savunamaz. Şurası

açık, zorla imzalatılan sözleşme geçerli değil, zira, irademizle imzalamamışız. Ancak “zor”un anlamı muhtelif. Sesleri çeşitli araçlarla kısılmadığı sürece, emek cephesinin temsilcilerini, piyasanın yarattığı baskının, “zorun” kapsamına girmeyeceğine, sözleşmenin meşruiyetini ortadan kaldırmayacağına, ikna etmek de oldukça zor.

Bu noktada, Durkheim, kendi ideal sözleşmesini, adil sözleşmeyi (Just Contract, Contract of Equity) öne sürer. Durkheim, formel sözleşmelerin ve bu yolla varsayılan iradelerin, zoru önlemeye yetmeyeceğini ve böylelikle de zorun çıplak şiddete indirgenemeyeceğini kabul eder (Durkheim, 1983:225; 1997:317). Emeği saf bir meta olarak kurgulamaktan yana olan liberal ve neo-liberallerinkinden çok daha insafli bir tutum. Düşünürün ifadesiyle, “Taraflar arasında anlaşmaya varılmış olması, kendisi adil olmayan bir sözleşme hükmünü adil hale getirmez” [çeviri bana ait] (Durkheim, 1997:162). Durkheim’in adil sözleşmesi, “uzlaşmaya” varan, sözleşme zemininde kesişerek birleşik bir kuvvet oluşturan iradelerin, harici koşullarda eşitlenmesi projesini ihtiva eder (Durkheim, 1997:317). Bu proje, kapitalizmin alternatifini aramaz; pistin kulvarlarını herkes için düzlemeyi hedefler: “Hak eden kazansın!” “çalışırım elmamı kızartırım!”. Miras yoluyla elde edilen servet (Durkheim, 1997:246-267) ya da zoraki çalıştırma (Durkheim, 1997:310-322), harici koşulları dengesiz hale getirdiğinden, makbul değildir.

Sözleşmeye mündemiç iradenin saflığı, yani, hedeflenen edimin yerine getirilmesi zorunluluğunun meşruiyeti, Durkheim’a göre, sözleşme aracılığı ile karşılıklı olarak yerine getirilecek olan yükümlülüklerin eşit sosyal değerde (social value) olması ile sağlanabilecektir. Durkheim sosyal değeri, anormal koşulların yokluğunda “ilgili nesneyi üretecek çabaların toplamı”, “bunun karşıladığı ihtiyacın yoğunluğu” ve “meydana getirdiği tatminin seviyesi” ile ölçer. Sosyal değer kamu vicdanında (public consciousness) bilinebilen bir toplama tekabül eder (Durkheim, 1997:317). Anılan üç unsurun bir şekilde eşitlediği değer değişimi adil sayılacak, bunun hukuki karşılığı da adil sözleşmede bulunacaktır (Milovanovic, 2003:40).

Durkheim (1997:318), anılan dengenin ancak harici bir gücün tatbik edilmesi ile bozulabileceğini belirtir. Bir başka deyişle, değişimde, kontratın bir tarafına ait kapasite eksiklikleri (sınıfsal farklılık diye okunabilir) nedeniyle ortaya çıkan eşitsizlikler değişimin “karşıladığı ihtiyacın yoğunluğu” ve “meydana getirdiği tatminin seviyesi” ile dengelenebileceğinden, taraflar arasındaki (dâhili, sosyal formasyonlarından kaynaklanan) eşitsizlikler, hedeflenen edimin yerine getirilmesi zorunluluğunun meşruiyetini etkilemeyecektir. İş bulmanın verdiği

tatmin, artı-değerinin elinizden alınmasının yaratacağı kaybı karşılıyor ise ne ala! Eşitsizlikler dışsal/harici hale geldiğinde ise problemler doğar. Kapitalist çalışıp elmasını kızartacağı yerde sermayesini sınıfsal aidiyeti nedeniyle, mesela babasından miras alarak, elde etmiş ise durum harici eşitsizliğe tekabül eder. Bu durumda tekil sermayelerin temsilcilerinin, bu temsilden kaynaklı iktidarı, eğitimleri ve başka içsel eşitsizlik kaynakları üzerinden edinmeleri sorunu çözecektir. Bulunan çözümün tekelci kapitalizmin ruhuna uygun bir çözümleme olduğu kesin. Aynı zamanda da küçük meta üreticileri ütopyasına açık bir referans içeriyor. Ancak küçük meta üreticilerinin yerini tüzel kişiliği haiz büyük şirketler almış. Mitosumuzdaki işletmeci-emekçinin her durumda kendisine dönen emeği de yığınların el konulan artı-değeri ile yer değiştirmiş: Küçük bir kayma.

“Zorla imzalatılan sözleşmeye uy” gibi bir emrin ürettiği menfaatin hukuk tarafından korunamayacağını belirttik. Burjuva ideolojisinde bu durum genelde ya piyasanın uyguladığı şiddetin, “zorun” kapsamına alınmasının reddiyle ya da, içsel-harici eşitsizlik kriteri başta olmak üzere çeşitli kriterler geliştirmek yoluyla aşılmaya çalışılır. Burjuva hukukunun liberal versiyonlarının “ulusal sınırlar içerisinde” ya da “medeni” dünya ölçeğinde “zorla imzalatılan sözleşmeye uy” gibi bir emri hukuken korunan menfaat listesine alması, mümkün değildir.¹ Uzlaşma neticesinde hedeflenen edimin yerine getirilmesi zorunluluğunun meşruiyeti “zor”un tanımına bağlı olduğu ölçüde, ideolojik ve politik dolayımına ihtiyaç duyar. İdeolojik ve politik dolayımın Avrupa sosyal politika tartışmalarındaki popüler ifadeleri, Durkheimci kavram setlerine yaslanan “sosyal diyalog”, “sosyal dayanışma”, “sosyal dışlanmanın engellenmesi” gibi terimlerde bulunabilir.

Sonuç olarak, Durkheimci adil sözleşme tanımında gerçekleştirilen açılımın, kapitalizmin geçerliliğini sorgulamadan gerçekleştirilen teorizasyonların en ilerisininin, tıpkı daha insafsız benzerlerinde olduğu gibi, kapitalistle esnafı aynı meşruiyet zeminine çekmeden işin içinden çıkamadığını gözlemleyebiliriz. Bir başka deyişle, burjuva söylemleri, sadece dolaşım alanını ve bunu imkân dâhiline sokan hukuki biçimleri ele aldığı anda bile, kapitalistle esnafı eşitlemenin getirdiği açmazlara dolanmaktadırlar. Ayrıca, bu saptamaya, burjuva söylemlerinin ortak özelliği olarak, üretimin gerçekleştiği alanın dışlanması durumu eklenebilir. Metanın üretimine içkin zorun, teknik işbölümünün despotizminin, teorizasyona girmediği ortadadır. Durkheimci çözümleme, bir yandan, formel sözleşmeye mündemiç iradenin piyasa aracılığı ile tatbik edilen şiddet nedeniyle sakatlanabileceğini kabul ederken, piyasa aracılığı ile tatbik edilen şiddeti zorun kapsamına dâhil ederken, diğer yandan artı-değerin temellükünü

1 Bununla, gelişmekte olan ülkelerde geçerli bir birikim stratejisi olarak “kanlı taylorizmin” (Lipietz, 1987) ya da merkez kapitalist ülkelerde kaçak göçmen emeğinin sömürsüne yoğunlaşan üretim pratiklerinin önemsiz olduğunu savlamıyoruz.

sorunlaştırmamakta ve görüntüyü kurtarabilmek için kapitalistle esnafı aynı zemine oturtmaktadır. Baskın söylemin “uzlaşma”sı ile büyük harfle “U” ile yazılan Uzlaşma arasındaki temel ayrımın su üzerine çıktığı noktalardan birisini saptamış durumdayız.

Post-modern Terennümler, Birincil ve İkincil Kişilikler Sorunu ve Piyasada Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği

Nasıl yazılır ise yazılsın uzlaşma teriminin taraflar arası bir ilişkiyi vurguladığı kesin. Ancak kesinlik bu noktada -başladığı anda- bitmektedir. Tarafların kimliği vardır ve taraflaşma kimlikler etrafında gerçekleşir. Bu olgu kimliklerin ve bunların oluşum ve etkileşim süreçlerinin çatışmalı hale gelmesi ile sonuçlanır. Çatışma kimlikleri önceler. Kimlik sorununu bu kimlikleri bozan, inşa eden ve yeniden inşa eden nesnel koşullarla ilişkisi içinde incelemek bir şeydir, kimlikleri nesnel koşullarından bütünü ile bağımsız oluşumlar ya da özsel varlıklar olarak ele almak başka bir şey. Post-modern akımların en son iki seçeneğinin (bağımsız oluşumlar ya da özsel varlıklar) her türlü varyantını zorladıkları söylenebilir.

Balibar (2007:39) kimlik sorunu üzerindeki post-modern vurgunun, kimliklerin kendi içlerinde bireyler-üstü (aktarımsal) yanını atlama ve kendilikleri özerk ve kendine-yeterli bir gerçek alanı olarak ele alınma temayülü içerdiğini belirtir. Yine aynı yaklaşım, sınıfsal hegemonyanın tesisi sürecinde ikincil kimliklerin (dini, milli, medeni) birincil kimliklere (sınıf, cinsiyet) mündemiç direniş potansiyellerinin öğütülmesindeki rolünü vurgular. Düşünür, bir bedende mekân bulmuş çekişmeli kimliklerin (“bir içinde birçokluk” durumunun) kurgulanışında yapısal etkilerin önemini de saptar. Burjuva düşüncesinde sosyalizm, kimliklerin mutlak, tek anlamlı temsilini içeren bir sistem olarak temsil edilir. Çalışanlar yararına geliştirilen piyasa-karşıtı kolektif talepler, içerikleri ve teorik yapıları görünmez hale getirilerek, geçmişi yeniden kurgulanmış (ve hep kurgulanmakta olan) bir sterotip sosyalist toplumun (kötü toplumun) “apaçık” baskısını tesis etmeye yönelik talepler haline getirilir. Bunun karşısına “kolektif Uzlaşmanın imkânsızlığı” örtülü düşüncesini bas bas bağıran bir başka kurgu oturtulur: Kimliklerin sınırsız çoğulluğu içerisinde bir kimlikten diğerine kayma potansiyelini ululayan bir kurgu; kimliklerin mutlak tek anlamlı temsilini içeren otoriteryen-kötü toplumdan kurtuluşun yegâne reçetesini kayma potansiyelini arttıracak politikalarda arayan bir kurgu. Ancak, bu kurgu içinde özgürlük, ipten kazıktan kurtulma ediminin eşdeğeri olmanın ötesine geçemez, yani klasik liberal tanımına geri döner: “Bırakınız yapsınlar”. Bu çare Balibar’ın ifadesiyle “mübadeleler” evreni ya da diğer deyişle piyasa ve onun ‘libidinal akıntısıyla’ dayatılan bir başka itaat biçimine tahvil edilebilir (Balibar, 2007:40). Edilmektedir de.

Kapitalist toplumlar piyasanın ürettiği itaat biçimlerine karşı donanımlı olmazlar idi, sınıf mücadelesi aksi yönde çeşitli (Durkheimci, Polanyici, Smithyen, Keynesyen, Post-modern vs. söylemlerde ifadelerini bulan) tedbirleri gerektirmeseydi. Hakim kimlik politikalarının sınıfsal içerikleri bu noktada ortaya çıkar; ikincil kimlikler birincilerinin kayma potansiyellerini ve kaymanın rotasını düzenlerler. Bu kolay bir iş değildir. Öncelikle çelişkiler aşılmamakta ancak ertelenmektedirler (Jessop, 2002). Sonuçlar önceden tam olarak biçimlendirilemezler. Ağırlıklı olarak, içinde farklı diskurlara (Durkheimci, Polanyici, Smithyen, Post-modern) ait farklı önerilerden buketler oluşturulan İdeolojik Devlet Aygıtları üzerinden, üretim ilişkileri ile kurduğumuz ilişkilerin biçimlendirilmesi sürecinin üst-belirlenmiş neticeleri olarak karşımıza çıkarlar. Bu süreç birincil ve ikincil kişilikler düzeyinde çifte aidiyet yaratır; her iki aidiyeti de üretim ilişkilerinin yeniden üretimi ekseninde aynı anda belirler (Balibar, 2007:41).

Anılan süreçte, ulusal (ya da başka ölçekte bir) kimliğin meşru dolayımından biri olma sıfatıyla dikkate alınmayan birincil ve ikincil kimlikler, dışlamanın konusu haline gelirler. Bu nedenle çoğulculuk düsturu altında ululanan kimlik akışları, dışlanmamış kimlikler arası seyahatlerin ötesine geçemezler. Liberalizmin sözde radikalizmi, bütün birincil kimlikleri “kurgusal bir etniklik” halini inşa etmek ve onları uzam-zamansal sabitin gerekliliğine göre ulusüstü ya da bölgesel-toplulukla bütünleştirmek için hegemonik mantığın işletilmesinde bir araç olarak kullanmanın ötesine geçemez (Balibar, 2007:41). Artık reformcu hareketlerin nesnesi uyuşumsuzlardır. Hegemonik mantığın işletilmesinde sorun olmaya devam edenler, farklı Uzlaşma önerileri getirenler, başta liberal radikalizmin kendileri olmak üzere biçimi muhtelif söylemsel kaynaklarca üstbelirlenen bir sınıf şiddetine maruz kalırlar. Liberal radikalizmin (sol liberalizm) başlıca hedefinin, üretimin neo-liberal söylemi değil de Marksizm olması bundandır.

Sosyal politikaların içerdiği burjuva “uzlaşımını” bu noktaya yerleştirebiliriz: Bir yandan emeği metalaştırıp işçiyi işveren karşısında borçlar hukukuna (ya da borçlar hukukuna dönüşmüş bir iş yasasına) tabi bırakan ezici dönüşümlerin baskısı sürer iken, bütün birincil kimlikleri “kurgusal bir etniklik” halini inşa etmek ve onları ulusal -ya da ilgili uzam-zamansal sabitin gerekliliğine göre ulusüstü ya da bölgesel- toplulukla bütünleştirmek. Bu maksatla neo-liberal ve liberal radikal (sol liberal) önerileri üretenlerce tatbik edilebilecek çeşitli stratejiler mevcuttur. Bunlardan birisi çalışma statülerine kayıtlı ayrıcalıklara karşı katkı payları ve cüzi devlet yardımı üzerinden genişletilmiş sosyal koruma tedbirleri önerisidir. Önceki sistemin savunulmazlığı ve çıkmazları üzerinden kolayca savunulabilecek bir pozisyondur bu. Önceden hesaba katılmayan (ev emekçileri, seks işçileri)

birincil kimlikleri içerir, tabii hegemonik mantığın kapsamına girmeleri kaydıyla. Hegemonik mantığın esaslı dışavurumu ise piyasa ilişkilerinin belirleyiciliğindeki artışta bulunabilir. Küçük miktarlarla başlayan katkı paylarında artma eğilimi, çalışanlar için belirleyici olan prim borçlarının süresinde ve tam olarak ifasının zorunluluğu, özelleştirilen sağlık kuruluşlarının belirlenen katkı paylarının üzerine, çok üzerine çıkabilmeleri için gerekli yasal ve pratik esneklikler, istihdam edilen sağlık personelinin vasıfsızlaştırılması ve aşırı çalıştırma gibi belirleyenler piyasanın sağlık hizmetlerinin üretiminde birincil eşgüdüm kaynağı haline gelmesiyle, bir başka deyişle, hegemonik mantığın tesisiyle sonuçlanacaktır: İşte size sözleşmeye taraf olma eşitliği üzerinden “uzlaşma”.

Bu noktada, artan harici eşitsizlikler karşısında “aydınlanmış kamuya” müdahale sorumluluğu veren Durkheim’in ruhunun kulağı çınlatılarak şu sorulabilir: “[u]zlaşma” bu zemine çekildikte, müdahale için mevcut alet setleriniz piyasaya düştüğünde, dışsal/harici eşitsizlikler karşısında aydınlanmış kamunun müdahale borcu nasıl ifa edilecektir? Sistemik olarak işletilen yandaş ilişkileri karşılığında neo-liberal iktisat politikalarının ifası için siyasi onay bu soruya pratikte verilen ama meşru olmayan bir cevaptır. Meşru cevabın yokluğunda, burjuva hukukunun terimleri ile konuşur isek, “aydınlanmış kamunun” temerrüdü ile karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Anılan pozisyon, küresel ölçekte, neo-liberalizmin solunun ve sağının ortak halini betimler.

“Zorla imzalatılan sözleşmeye uy” gibi bir emrin ürettiği menfaatin hukuk tarafından korunamayacağını belirtmiştik. Peki bir soru daha soralım, uzlaşmayanlar, bu halleriyle, liberal “sosyal dışlanmanın engellenmesi” politikalarının kapsamına sokulmamışken, “aydınlanmış kamunun” temerrüdü verili iken, piyasanın ürettiği zor harici bir zor iken, sözleşmelerin ve bunların içerdiği uzlaşmanın geçerliliği “Zorla imzalatılan sözleşmeye uy” emrinin geçerliliğine endeksliliği değil midir?

Büyük Harfle “U” ile Yazılan Uzlaşma Üzerine

Althusser (2004:134) materyalist düşünürlerin yolu üzerine yazarken şöyle diyor: “... [o] düşünürler insanların özgürlüğünün o özgürlüğün ideolojik olarak kabulünün yaratacağı yapay uzlaşmadan değil, insanların köleliğinin yasalarının öğrenilip tanınmasından geçtiğini ve insanların somut kimliklerinin gerçekleşmesinin de onları yöneten soyut ilişkileri çözümleyerek o ilişkilere egemen olunmasından geçtiğini anlamışlardır.”

Şu ana kadar sözleşme “özgürlüğünden” bahsettik. Bu “özgürlük” büyük harfle “Ö” ile başlayan Özgürlükten oldukça farklı bir özgürlük. Bir yer değiştirme

aslında; piyasanın içerdiği şiddeti, piyasa ilişkilerinin tatbik ettiği özgül ama çıplak zoru, liberal söylemler içerisinde “özgürlük” terimine tahvil eden bir yer değiştime. “Otoriteryan-olmayan” (iyiliği “apaçık” olan) bir toplumun sunduğu kimlikler zemininde yatay hareketler toplamı. Hareket için gerekli enerjinin kaynağını asla sorgulamayan, hareketin bir yer değiştime olduğunu görmeyen, değişen yerlerle birlikte hayatların harcandığını hesaplamayan, hesap için gerekli bütün terimleri silen, varış noktalarını hareketin gölgesinde bırakan, gösterenleri gösterilenlerin önüne çeken bir hareketler toplamı, libidinal bir akıntı. “[ö]zgürlük” diye adlandırılan menfaati koruyan hukuk da, ağırlıklı olarak, bu anlam kaymasını başka bir satıhta yeniden üretmek ve sürdürmekten başka bir işe yaramıyor. İş hukuku adı altında borçların, “adil-olmayan” sözleşmenin hukukunu inceliyoruz. Hukuk, mübadeleler evreninin trafik polisliğini yapmadığında ise, yaşamı, sınırları, kasları ve zamanları ile üreten insanları ve onların haklı isteklerini, polis ve yargı pratiklerinin öncelikli konusu haline getiriyor. Terörle mücadele, harmonize edilemeyen birincil kimliklerin üzerinde Demokles’in kılıcı gibi sallanıyor.

“...[ö]zgürlüğün ideolojik olarak kabulünün yaratacağı yapay uzlaşmadan...” sıyrıldığı noktada, uzlaşma teriminin “u”su büyük yazılabilir artık. Birincil kimlikleri “kurgusal bir etniklik” halini inşa etmek ve onları birikim stratejileri ile uygun uzamsallıklar içerisinde bütünleştirmek için kullanılan piyasa mantığının eleştirisi bu nedenle önemlidir. Bu mantığın kırılması (yapıbozuma uğratılması), ardından yeniden inşa etmek kaydıyla, “normalliğin”, ama bu sefer istenebilir bir normalliğin, herkesin katılımı ile oluşturulan, toplumsallığı demokrasi zemininde üretebilecek bir normalliğin, suyu kirletmemeyi, emeğe saygı göstermeyi, çaresizleri kimsesiz bırakmamayı kendi tanımına dâhil eden yeni bir normalliğin, yine, yeni tanımlarına yol açabilir. Uyuşumsuzların, liberal radikalizmlerin pek sevdiği “sürekli reform” politikaları altındaki sıkışmışlıklarının ürettiği negatif enerji ancak bu şekilde üretkenleşir. Bu nedenle, Uzlaşabilmek için, “uzlaşmamak” gerekir. Hayır “uzlaşılmalı” çünkü uzlaşması beklenen taraflara önerilen, tarafların üzerinde düşünüp anlamlandırabilecekleri, katılabilecekleri, dönüştürebilecekleri bir şey yok. “[u]zlaşma, maruz kalınan bir şey olarak tebarüz ediyor. Laclau vari stratejiler, ittifak politikaları, özgürlüğün bir kayma stiline döndüğü noktada sistemle bütünleştirici açılımlara dönüşüyorlar. “Dışarıya” referans olmadıkça, geriye sadece virajları, inişleri çıkışları, pistin zeminini konuşmak kalıyor; bu terimlerle konuştuğumuzda sesimiz kayboluyor. Somut kimliklerimizin gerçekleşmesinin önkoşulu olan soyut ilişkilere bakıldıkta, soluk almak için, geriye bir tek Uzlaşmak yolu kalıyor.

Baskın söylemin “uzlaşma”sı ile büyük harfle “U” ile yazılan Uzlaşma arasındaki temel ayrımı irdelerken, “uzlaşmanın”, artı-değerin temellükünü

sorunlaştırmamak ve kapitalistle esnafı aynı zemine oturtan bir mitolojiyi kullanmak gibi belirleyici özellikleri ile Uzlaşmadan ayrıldığını vurgulamıştık. Bir başka deyişle, “uzlaşma”, dolaşım ilişkileri ile sınırlı bir alan üzerinden, o da çarpıtılmış bir biçimde, kendini meşrulaştıran, kapalı, kendi söylem dışına ait her şeye kapalı, bir hikâye üretmeye mahkûm idi. Buna, “uzlaşmanın”, kamu varlıklarının talan edilmesinden, gerçek ücretlerin alım gücünün düşmesi ile sonuçlanan belli bazı politikalara kadar türlü pratiklerde ifadesini bulan ilkel birikim süreçleri karşısındaki sessizliğini de eklemek mümkündür.²

Öyleyse, “uzlaşma”, sözlü ya da yazılı sözleşme dolayımı ile iradeleri uzlaştırılan tarafları, yalnızca dolaşım içerisindeki konumları içerisinde irtibatlandırır. Bu bağlamda, taraflardan birisini oluşturan yaşamların –kolektif emek gücü potansiyelinin- yeniden üretim koşullarını, bu insanların toplumsal varlığını, göz önüne alamaz. Neo-liberal iktisat politikalarının bağımlı açılımı olarak üretilen sosyal politikalarda olduğu gibi, kişilere çalışma statülerinden bağımsız olarak hak kazanma yolunu açtığına bile, eşitlemeyi dolaşım alanı üzerinden yapar. Fark ücreti ve katkı payı, kaçınılmaz artma eğilimleri içerisinde, piyasa dolayımı ile yapılan eşitlemenin vazgeçilmez unsuru haline, ödemenin aksamaması durumunda hizmet vermeme yaptırımı da, piyasanın ikna ediciliğine, bir örnek olarak verilebilir. Bu örnekte mecburi olarak “uzlaşmış” bulunan kimsenin direnişi de bireysel olacaktır: Katkı payı mağduru hastaneye (özel hastaneye değil) poliklinikten değil, acilden giriş yapar. Bu durumda ilgili doktor da tercihini bireysel olarak kullanacaktır: “Kanunsuzluğa” göz yummak ya da yummamak. Bütün bunlar kaçınılmazdır zira muhasebat böyle gerektirir.

Liberal-neo-liberal politikalar verili iken, toplumun müdahalesi gerektiğinde bile, müdahale canlı emeğe ve onun yaşam koşullarına değil, değişim ilişkisine giren taşıyıcılara, soyut varlıkları üzerinden yapılacaktır: “Devlet belirli koşullar altında katkı paylarının bir kısmını ödeyecektir”. Soyut varlığın (soyut emeğin) uygun açılımı, hukukta kişi, sosyolojide ise birey kategorisinde bulunabilir. Metalar piyasaya kendi başlarına giremedikleri için (Pasukanis, 2002), onları taşıyanlar, evrensel eşitleyici üzerinden orantılı değişimlerini gerçekleştirenler, toplumsallığın dayadığı kolektif varoluşlarından sıyrılır, hukuki soyutlamaları üzerinden münferiden ele alınırlar. Küçük harfle “uzlaşmanın” hiçbir versiyonu, “taşıyıcıları” kolektif varoluşları içerisinde ele alamaz. Bütün gruplar üyelerinin ve onların akışkan kimliklerinin basit toplamlarından müteşekkildirler. Grubun onu oluşturanların münferit haklarının ötesinde bir hakkı bulunamaz ya da bulunduğu, bu durum sürekli itirazlara konu bir “anomali” haline gelir.

2 İkel birikim konusunda söylenenlerin daha ayrıntılı bir etüdü için bkz. Özdemir (2008) ve Yücesan-Özdemir ve Özdemir (2008).

Öyleyse Uzlaşalım. Üretken etkinlikler fabrika duvarlarının hem içinde hem dışında gerçekleşiyor. Hep böyleydi belki ama artık daha da fazla böyle. Üretken etkinliğin içinde olan herkes istihdam biçimine (isteyen “çalışma statüsüne” desin) bağlı olmaksızın işçi: Öğrenciyken işçi, emekliyken işçi, işsizken işçi. Öyleyse, işçi, her yerde, salt fabrika duvarları içinde değil, salt iş akdinin kapsamı içerisinde değil, üretici olarak yaşama her katılışında, her yerde, örgütlenebilmeli. Sendika hem işsizlere, hem mahalleye, hem de “iş” her nerede yapılıyor ise oraya gidebilmeli. Sendikal faaliyet, ücret talebinin ötesine gidebilmeli, toplumsal iletişimin tekelleştirilen kanallarını aşabilmeli. İnsanlar üretici sıfatları ile birtakım haklara sahip olabilmeli; üreticilerden oldukları için, bu sıfat nedeniyle, hak sahibi olabilmeli, iletişilebilmeli, kendi günlük yaşamlarına müdahale edebilmeli. Bu bağlamda bir kolektif talebin şekillenebilmesinin koşulları oluşturulmalı; anayasanın ilgili maddeleri değiştirilmeli, yeni yasalar yeni içtihatlar istenmeli, yeni bir sendikal formun tebarüz edebilmesi için yeni düzenlemeler yapılmalı (Özdemir, 2008).

Bu sayılanlar Uzlaşmanın önkoşullarıdır. Zira, Uzlaşma etten ve kemikten oluşan, yarınları için endişe duyan, yardım arayan, verili koşullar içerisinde üretim ilişkileri ile kurdukları ilişkileri sorgulayan etten ve kemikten muhatapların katılımını önvarsayar. Bu haliyle, tarafların örgütleri, üyelerinin “ekonomik ve sosyal çıkarlarının” savunulabilmesi için ekonomik ve sosyal olanın ötesine gitmek durumunda kalırlar. Sermaye birikimine endeksli politikalar ancak bu suretle tartışılabilir hale gelir. Küçük harfle yazılan “uzlaşma” muhatapsızdır. İnsanların köleliğinin yasalarının öğrenilip tanınması, insanlar-arası iletişimin ürünü olacak ise yapısal sınırlar zorlanmalıdır. O zaman libidinal akıntılar yavaşlar, yer değiştirme yatay düzlemin dar ufuklarını aşar, yeri değiştirilenin sesi duyulur hale gelir, o zaman konuşabiliriz.

O zaman, yalnızca, kayıt dışı sektörde piyasa şiddeti altında haklarından mahrum edilişi karşısında susmak durumunda kalanların; işsizlik sigortası kapsamı dışında kalan sayı milyonları bulan işsizlerin; asgari ücretin üçte birinden fazla kazanarak primini ödeyemeyenlerin; Bağ-Kur primlerini ödeyemeyen çiftçilerin; çalışmayan onsekiz yaş üstü kızların; emekleri görünmez hale getirilen ev kadınlarının; ileri yaşlarında 7.200 kayıtlı iş gününü doldurma ihtimali azalan kimselerin; maaşı düşen emeklilerin; mesleklerinin özel koşulları nedeniyle “yıpıranma” payları inkâr edilen kimselerin; babaları ya da anneleri meslekteki dokuzuncu yılında öldükleri için ölüm aylıklarını hak etmedikleri söylenen çocukların; ölüm aylıkları geriletilen dul eşlerin; ödenmiş primlerine rağmen fark ücreti taleplerine maruz kimselerin; aynı operasyonun daha düşük ve yüksek teknolojik versiyonlarından hep düşük olanını “tercih” etmek durumunda kalanların; maliyet düşürme çabası

içerisindeki özel hastanelerin ve bunlarla rekabete zorlanan kamu işletmelerinin aşırı sömürüsüne maruz bırakılan sağlık personelinin halini değil, bir bütün olarak üreten insanların kendi yaşamlarını üretim ve dolaşım alanlarının dayattığı zora karşı koruma haklarını konuşabiliriz. Sosyal politikalar, işgal ettiğimiz soyut pozisyonlara (dul, yetim, işçi, Bağ-Kur'lu) daha fazla ödenek çıkartma, daha fazla hak kazandırma gayesiyle sınırlanamazlar. Sosyalliği imkân dâhiline sokan politikalar, çeşitli statülere/pozisyonlara daha fazla yetki sağlama gayesi ile sınırlandırıldıklarında, bu sınırlı maksatlarına dahi ulaşamazlar. Çözüme giden yol, üretim ilişkilerinden mütevellid konumları içerisinden üretici vasfı kazananların, ortak demokratik eylemlerinin önkoşullarının (yeni bir sendikal form önerisinde olduğu gibi)³ üretilmesini talep edebilmelerinde, bu talebin ve bu talebi mümkün kılan iletişimin toplumsal olarak “gerekli” kabul edilmesinde yatmaktadır.

İşte o zaman konuşabiliriz; bütün bir bütçeyi, bütçenin etkilerini, bütçeyi oluşturan taleplerin yerindeliliğini konuşabiliriz. Borç faizlerinin, banka ve şirket kurtarma operasyonlarının maliyeti yanında “bütçedeki kara delik” olarak adlandırılan şeyin, sağlığınıza, okullarımıza, emekliliğimize, günlük yaşamımıza, canlarımıza denk gelen şeyin, ebadını ölçebilir, ağırlığını tartabiliriz. Sağlığın özelleştirilmesini, kamu reformunu, iş hukukunu, bir hizmetin üretim biçiminin o hizmetin tüketimi üzerindeki etkisini o zaman daha net konuşabiliriz, Uzlaşmak için.

Sonuç yerine

Küçük harfle yazılan “uzlaşma” muhatapsızdır; muhatapları soyut kategorilerin tekil taşıyıcılarıdır. Uzlaşma ise kolektif taleplerin üretim koşullarının demokratikleşmesini, kolektif kimliklerin oluşmasında katılımı, engellenmemiş iletişim kanallarının kurulmasını, somut yaşamların somut sorunlarına çözümler üretebilecek kapasitelerin inşasını öngerektirir. Uzlaşma, sınırları bugün artık bütün yaşam sathını kaplayan üretim alanından başlar. Karşıtı dolaşıma endekslidir, erteler, çözmez. Demokratik siyaset Uzlaşmayı gerektirir; siyaset küçük harfle yazılan “uzlaşma” üzerinden yapıldığında biz buna sınıf siyaseti, ürününe de sınıf şiddeti diyoruz.

3 Yeni sendikal form gerekliliği üzerine daha geniş bir açıklama için bkz. Özdemir (2008).

Referanslar

- Althusser (2004), *Felsefi ve Siyasi Yazılar: Cilt I Sanat Üzerine Yazılar* (Çev. Alp Tömertekin – Zöhre İlkelen), İstanbul, İthaki.
- Balibar (2007), *Biz Avrupa Halkı? Uluslararası Yurttaşlık Üzerine Düşünümler* (Çev. Kutlu Tunca), İzmir, ARA-İlk Yayınları.
- Durkheim, E. (1983), "The Nature and Origins of the Right to Property" S. Lukes ve A. Scull (der.) içinde, *Durkheim and the Law*, New York, St. Martin's Press.
- Durkheim, E. (1997), *The Division of Labour in Society*, New York, The Free Press.
- Durkheim, E. (1958), *Professional Ethics and Civic Morals*, New York, The Free Press.
- Estava, G. (2008) "Asamblea Popular de Los Pueblos de Oaxaca, APPO: Bir Radikal Demokrasi Güncesi" (Çev. Sibel Özbudun), Özbudun (der.) içinde, *Latin Amerika'da İsyanın Tarihi*, Ankara, Ütopya.
- Hunt, A. (1978), *The Sociological Movement in Law*, Philadelphia, Temple University Press.
- Jessop, B. (2002), *The Future of the Capitalist State*, Cambridge, Polity Press.
- Lipietz, A. (1987), *Mirages and Miracles: The Crises of Global Fordism*, Londra, Verso.
- Milovanoviç, D. (2003), *An Introduction to the Sociology of Law*, New York, Criminal Justice Press.
- Pasukanis, E. B. (2002), *Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm* (çev. Onur Karahanoğulları), İstanbul, Birikim.
- Özdemir, A.M. (2008), "Burjuva Demokrasininin Ufku Ne Kadar Geniş: Emek Örgütleri ve Örgütlenmesinde Yeni Bir Form Arayışı İçin İlk Notlar" *Birikim*, 234, 76-83.
- Yücesan-Özdemir ve Özdemir, A.M. (2008), "Dünyada Sosyal Politikanın Dönüşümü" *Toplum ve Hekim*, 23(5), 365-377.